

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/EO.2020.008>

Piotr Lewandowski
(Akademia Sztuki Wojennej,
Warszawa)

**Suwerenność kulturowa
jako kategoria naukowa
w naukach o bezpieczeństwie.
Analiza teoretyczna***

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo kulturowe; bezpieczeństwo narodowe; suwerenność; suwerenność kulturowa; globalizacja

Keywords: cultural security; national security; sovereignty; cultural sovereignty; globalization

Wstęp

Pytania o to, czym suwerenność jest, a czym nie jest, pojawiają się w przestrzeni dyskusji filozoficznych, politycznych i naukowych już od kilku wieków. Definiowanie suwerenności winno odbywać się zawsze krótko i w najszerszych ramach interpretacyjnych, tak by pozostawić maksymalny zakres swobody do konstruowania własnych i funkcjonalnych definicji.¹

Proponowana kategoria teoretyczna suwerenności kulturowej jest zjawiskiem często marginalizowanym w toku analiz z zakresu bezpieczeństwa.

* Publikacja powstała w ramach projektu realizowanego w Programie Grant Badawczy Ministerstwa Obrony Narodowej Rzeczypospolitej Polskiej, pt. „Polska racja stanu w perspektywie 2035 r.”.

Istnieje zatem potrzeba otwarcia dyskursu na temat suwerenności w jej wymiarze kulturowym, odnoszącym się do państw (polityczności) i społeczeństw. Suwerenność kulturowa wiąże się bezpośrednio z bezpieczeństwem kulturowym, tożsamością narodową i polityką kulturową. Nie są to jednak pojęcia i zjawiska tożsame, choć bywają mylone i stosowane zamiennie.

Zadaniem niniejszych rozważań będzie próba nakreślenia ram teorio-poznawczych dla kategorii suwerenności kulturowej. W tym celu zaprezentowane zostaną analizy teoretyczne odnoszące się do polityczności suwerenności kulturowej oraz jej związku i zależności od kategorii suwerenności politycznej. Następnym zadaniem artykułu jest zaproponowanie rozumienia i definiowania suwerenności kulturowej z jego asocjacjami społeczno-politycznymi. Wytyczenie ram teoretycznych dla suwerenności kulturowej pozwoli na weryfikację tej suwerenności w warunkach postsuwerenności i globalizacji. Ustalenie definicji to również fundament propozycji metodologicznej konceptualizacji i operacjonalizacji suwerenności kulturowej wraz z warunkami jej analizy.

Artykuł ma charakter teoretyczno-metodologiczny, który rzutuje na zastosowaną metodologię, pozwalającą na uzyskanie niniejszych wyników. W artykule zastosowano następujące metody badawcze: logiczno-racjonalną, odnoszącą się do techniki dekonstrukcji pojęć teoretyczno-operacyjnych, konstruowania zależności między nimi a faktami społeczno-politycznymi oraz projektowania definicyjnego, a także heurystyczną w wymiarze myślenia i konstruowania sądów dedukcyjnych i indukcyjnych. Praca ma ponadto charakter naukowo-badawczy i metodyczny oraz odnosi się do właściwości teoretyczno-analitycznych suwerenności kulturowej jako pojęcia przynależnego do kilku nauk społecznych: bezpieczeństwa kulturowego, nauk o polityce czy kulturoznawstwa.

Dyskusja: polityczność suwerenności kulturowej

Suwerenność jako pojęcie, jako konstrukt polityczny w Polsce wynika z narodowych przesłanek konserwatywnego sposobu myślenia nakierowanego z doświadczeń historycznych. Polska jako jedno z kilku państw Europy Środkowo-Wschodniej doświadczyła najpierw ponad stuletniej niewoli, potem kilkudziesięcioletniej okupacji radzieckiej. Idee zjednoczeniowe, globalizacyjne, wiążące się z koniecznością dzielenia suwerenności jako prerogatywy państwa, nie mogły zrodzić się w krajach doświadczonych pod-

ległością i brakiem tejże suwerenności. Stąd nadal aktualne i żywe są obawy niektórych środowisk o suwerenność, której kryteria uległy transformacji. Suwerenność, zwłaszcza w Polsce, silnie kojarzy się z pojęciami wolności, a „będąc przywiązani do tej wartości, boimy się jej ograniczenia lub utraty”¹.

Pokazuje to pewną niedojrzałość i nieumiejętność odnalezienia się współczesnych, postkomunistycznych elit politycznych. Jak wskazuje Aniela Dylus, nasze myślenie w kategoriach suwerenności oscyluje wokół „obrony naszych interesów, gwarancji niezawisłości i utrwalenia bezpieczeństwa narodowego”². Sprowadza to samo pojęcie suwerenności do prymitywnych ujęć i konotacji z niezależnością (która *de facto* nie istnieje) i niezdolnością akomodacji pewnych ogólnych wzorców i trendów cywilizacyjno-kulturowych, właściwych nie tylko Zachodowi, ale i całemu światu. W tym względzie należałoby dogonić globalne pojmowanie i przestrzeganie suwerenności.

Europejskie koncepcje suwerenności według Rocco Buttiglione oscylują wokół dwóch kategorii: suwerenności kulturowej i suwerenności politycznej³. Te dwa podejścia łączą się w jedną właściwość polityczną, konstytutywną wobec państwa. Suwerenność jest zawsze państwowa i tym samym polityczna, jest formą władzy państwowej, a jako taka „suwerenność jest przymiotem państwa. Suwerenność wyróżnia państwo spośród innych podmiotów prawa międzynarodowego”⁴. Suwerenność polityczna została opracowana jako kategoria teoretyczno-poznawcza w politologii empirycznej. W kategorii tej mieści się pojęcie suwerenności kulturowej, którą Zbigniew Blok rozpatruje na płaszczyźnie trzech właściwości: suwerenności w pojmowaniu tradycji i przeszłości, suwerenności odbioru kultury, suwerenności tworzenia kultury⁵.

Suwerenność kulturowa przynależna jest suwerenności jednostkowej, a ta z racji ujęcia feministycznego, że wszystko jest polityczne, przynależy do suwerenności politycznej. Pomijana jest tu kwestia suwerenności kulturowej w zakresie tożsamości kulturowej. Ogólniej ujęcie prezentowane

¹ A. Dylus, *Suwerenność państwa narodowego na tle współczesnych procesów gospodarczych*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010, s. 86.

² Ibidem.

³ R. Buttiglione, J. Merecki, *Europa jako pojęcie filozoficzne*, Lublin 1996, s. 142–143.

⁴ J. Kranz, *Jak rozumieć suwerenność? Próba opisu. Suwerenność państw*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010, s. 18.

⁵ Z. Blok, *Teoria polityki. Studia*, Poznań 1998, s. 18.

przez Bloka można odnieść do zakresu bezpieczeństwa kulturowego: odbioru i tworzenia kultury, oraz bezpieczeństwa informacyjnego: interpretacji kultury. Poszerza to kontekst poznawczy i pozwala urealnić kategorię suwerenności kulturowej do operatu analitycznego.

Polityczność suwerenności jest niezaprzeczalna. Polityczność suwerenności kulturowej również. Dzieje się tak, gdyż wszystkie pomniejsze kategorie suwerenności, funkcjonujące na gruncie nauk społecznych, są zawsze podporządkowane suwerenności politycznej⁶. W momencie jednak zwrócenia uwagi na kategorię suwerenności kulturowej jako suwerenności „ducha” można domniemać, a raczej mieć pewność, że suwerenność polityczna jest wtórna, a nawet nie jest istotna do określenia i funkcjonowania kategorii suwerenności kulturowej.

Suwerenność polityczna przemija wraz z klasycznymi pojęciami, których dotyczy: państwem, terytorium i społeczeństwem (narodem). Suwerenność kulturowa realizuje się w tych trzech istotach: poprzez państwo jako władztwo, możliwość zażądania polityką kulturową, jako terytorium samodzielności, jako grupa symboli, tradycji, tożsamości czy historii. W kategorii suwerenności kulturowej realizuje się także ujęcie operacyjne suwerenności funkcjonalnej, która sprowadza się do „autonomicznego wyznaczania celów politycznych przez państwo i zarządzania nimi poprzez uczestnictwo”⁷. Pesymistyczna wizja suwerenności przekłada się na realizm polityczny: to, co państwo może w warunkach globalizacji. Suwerenność kulturowa to pole, w którym elity polityczne mają relatywnie najszersze *spectrum* działań, ale najmniejsze kompetencje i niewielką zdolność oddziaływania realnego w strukturze transnarodowej komunikacji i przepływu informacji.

Istota suwerenności kulturowej

„Ważnym elementem dla istnienia i funkcjonowania państwa jest suwerenność kulturowa”⁸. Suwerenność kulturowa definiowana jest na gruncie

⁶ A. Laska, *Suwerenność państwa jako kategoria politologiczna*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, Warszawa 2005, s. 230.

⁷ *Ibidem*, s. 235.

⁸ J. Flis, *Unia czy suwerenność?*, [w:] *Współczesne problemy bezpieczeństwa*, red. J. Flis i H. Szafran, Warszawa 2015, s. 83.

nauk społecznych. Pomocna przy tym jest nauka Kościoła katolickiego, gdzie pojawia się definiowanie suwerenności kulturowej. O suwerenności kulturowej możemy mówić, według Piotra Burgońskiego, kiedy „naród jest niezależny i odrębny we wszystkich dziedzinach swej działalności, jest wolny w poszukiwaniu wartości kulturowych oraz ich realizacji, nie podlega w tym względzie żadnemu przymusowi”⁹. Pojmowanie suwerenności w kategoriach polityczności zdaje się w tym przypadku błędne, gdyż „suwerenność kulturowa nie musi przekładać się na organizację polityczną, czyli suwerenność polityczną”¹⁰. Przykładem tego rodzaju suwerenności kulturowej jest naród polski, ponieważ „jego istnienie i suwerenność kulturowa gwarantowały odzyskanie, wcześniej czy później, suwerenności politycznej”¹¹. Przetrwanie narodu polskiego pod zaborami i okupacją było możliwe dzięki suwerenności kulturowej, rozumianej jako przywiązanie do polskości i kultywowanie tradycji¹².

Istota suwerenności kulturowej leży jednak gdzie indziej. Istotą suwerenności kulturowej jest zdolność i możliwość narodu lub grupy do wyboru wartości, którymi chce się posługiwać, przy jednoczesnym konstruowaniu własnych aksjomatów, a zwłaszcza tożsamości kulturowej¹³. „Suwerenność kulturowa narodu nie ma nic wspólnego z jego izolacją kulturową. Przeciwnie, domaga się otwartości na kulturę światową oraz na dorobek kulturowy”¹⁴. Nie zagraża jej ani tranzycja kultury, ani wielokulturowość. Optymizm tak definiowanej suwerenności kulturowej wskazuje na potrzebę umieszczenia jej w procesach globalizacyjnych jako konstruktywnej

⁹ P. Burgoński, *Koncepcja narodu w ujęciu katolickiej nauki społecznej*, „Studia Gdańskie” 2014, t. 35, s. 129.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ J. Ziółkowski, *Socjologiczna koncepcja narodu Czesława Znamierowskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, t. 3, s. 17.

¹² J. Flis, *Unia...*, s. 83. Znacznie ciekawszą koncepcję suwerenności kulturowej w odniesieniu do Polski i Polaków prezentuje Rocco Buttiglione. Wskazuje on na załamanie się w polskim myśleniu politycznym doby nowożytnej koncepcji uniwersalnej suwerenności. I Rzeczpospolita nie przyjęła ogólnej, doktrynalnej koncepcji, „czyja władza, tego religia”, co daje wyraz suwerenności narodu, kultury i poszanowania równości wszystkich obywateli (zwłaszcza w kontekście tolerancji religijnej). Różnorodność kulturowa w Polsce stała się podstawą do odrzucenia wartości uniwersalistycznych i zachowania autonomii i tożsamości. R. Buttiglione, J. Merecki, *Europa jako...*, s. 146.

¹³ Por. J. Majka, *Etyka społeczna i polityczna*, Warszawa 1993, s. 139–141.

¹⁴ J. Majka, *Jaka Polska? Węzłowe problemy katolickiej nauki społecznej*, Wrocław 1991, s. 75.

właściwości wobec tożsamości narodowej, w której społeczeństwo samo definiuje i selekcionuje wartości dla niego pożyteczne.

Suwerenność kulturowa w badaniach społecznych definiowana jest jako zdolność społeczeństw/społeczności do określania własnej historii i tożsamości, a także przeciwstawiania się stereotypom i obrazom dominującego społeczeństwa, jest „wysiłkiem [...], by realizować własne normy i wartości w kształtowaniu wspólnej przyszłości”¹⁵. Definicja ta sprowadza się do takich kategorii, jak: przeszłość, historyczność i polityka historyczna, pamięć społeczna, tożsamość grupowa i jednostkowa, obraz obcych, mity i stereotypy oraz bezpieczeństwo informacyjne. Suwerenność kulturowa to świadome dążenie jednostki, grupy, narodu (jako suwerena), elit i państwa do zachowania własnych norm i wartości w perspektywie wydarzeń przyszłych. Suwerenność kulturowa w badaniach antropologicznych będzie skupiać się zawsze na właściwościach terenu, historii i prawa do zachowania władztwa nad nimi¹⁶.

Współczesne ujęcie suwerenności kulturowej sprowadza się w warunkach globalizacyjnych do pojęcia tożsamości. Ochrona suwerenności kulturowej rozumiana jest jako ochrona tożsamości narodowej. „Prezentowanie suwerenności jako odrębności i niezależności kulturowej powoduje, że suwerenność zaczęła być bliskoznaczna, jeśli nie identyczna, z pojęciem tożsamości kulturowej”¹⁷. Nie jest to właściwe ujęcie. Kontekst polityczności suwerenności kulturowej pozwala poszerzyć jej prerogatywy o funkcjonalność przynależną jej z właściwości cało- i samowładności. Walka o suwerenność kulturową nie jest przez to walką o tożsamość, jest znacznie szerszym pojęciem. Suwerenność kulturowa państwa to zdolność do kreowania, zarządzania, inicjowania elementami kulturowych, prowadzenia polityki kulturowej, zarządzania dziedzictwem, jego ochroną, polityką historyczną, w tym, jak i w szerszym zakresie.

Suwerenność kulturowa to przede wszystkim wybór, to władza wyboru przynależąca narodowi, społeczeństwu jako grupie i jako skupisku

¹⁵ W. Coffey, R. Tsosie, *Rethinking the Tribal Sovereignty Doctrine: Cultural Sovereignty and the Collective Future of Indian Nations*, „Law and Policy” 2001, vol. 12, s. 196.

¹⁶ S. Bezak, *Zaangażowanie Inuitów na forum kanadyjskim i międzynarodowym w kwestii zmian klimatu i środowiska Arktyki w kontekście ochrony ich praw tubylczych*, „TransCanadiana” 2014–2015, vol. 7, s. 179.

¹⁷ N. Wielecka, K. Wielecki, *Kontekst nowego sensu pojęcia suwerenności*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010, s. 72.

zindywidualizowanych jednostek w procesie komercjalizacji kultury i jej szerokiej konsumpcji. Tak rozumiana koncepcja suwerenności odnosi się do właściwości tożsamościowych ponad- i pozapaństwowych, w których suwerenność kulturowa jest nadrzędna wobec pozostałych rodzajów suwerenności, a „jedynym podmiotem polskiej suwerenności jest nie tyle państwo, co etnicznie określony naród polski”¹⁸. Narodowa suwerenność kulturowa to teoria, która bezpośrednio odnosi się do koncepcji „suwerenności ludowej” Michaela Reismana. W jego założeniu podstawy współczesnej koncepcji suwerenności należy doszukiwać się w Powszechnej deklaracji praw człowieka, która stanowi, że to „wola ludu jest podstawą władzy rządu”¹⁹. Zatem suwerenem będzie zawsze naród, a nie państwo. Suwerenność kulturowa, jak żadna z innych suwerenności, będzie odnosić się najsilniej do kondycji „suwerenności ludu”, a nie „suwerenności suwerena”²⁰, rozumianej jako suwerenność aparatu państwowego.

Suwerenność kulturowa będzie poruszać kwestie jakości życia demokratycznego, zgodnie z założeniem Powszechnej deklaracji praw człowieka. Dla Reismana nowa koncepcja suwerenności realizuje się w oparciu o prawa człowieka, społeczne, narodowe możliwości wykorzystywania społeczeństwa obywatelskiego do własnej rozbudowy. Suwerenność kulturowa, zgodnie z koncepcją Jana Pawła II, może realizować się pomimo braku podmiotu państwowego²¹. W podobnym tonie wypowiada się na temat suwerenności w ogóle Pickering, wskazując, że „suwerenny jest lud, a nie rządy”²².

Pojawiają się zatem dwie możliwości interpretowania suwerenności kulturowej, wynikające z samej istoty suwerenności. Pierwszą konceptualizacją suwerenności kulturowej będzie polityczna suwerenność kulturowa, w której za suwerenne uznaje się państwo jako nadrzędny organ sprawowania władzy i polityczności wszelkich dziedzin życia jednostek,

¹⁸ S. Sowiński, *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, „Studia Europejskie” 2004, vol. 1, s. 39.

¹⁹ Rezolucja ONZ, 217 A, 10.12.1948.

²⁰ W. M. Reisman, *Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law*, „American Journal of International Law” 1990, vol. 84, s. 869.

²¹ Jan Paweł II, *Od praw człowieka do prawa narodów*, „L'Osservatore Romano” 1995, vol. 11–12, s. 4–9.

²² P. Szewdo, *Suwerenność, dług i bankructwo państwa*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzynówek-Armdt, B. Szlachta, Kraków 2016, s. 141.

w tym życia kulturowego, poprzez zdolność kreowania w tym zakresie regulacji prawnych (wolności i ograniczeń). Drugą natomiast jest suwerenność kulturowa w odniesieniu do jednostki jako suwerena (narodu), zgodnie z którą suwerenność rozumiana jest jako wolność i obowiązek obywatelski względem państwa i względem innych. Te dwie odmienne implikacje metodologiczne wiążą się z koniecznością rozróżnienia dwóch odmiennych operacjonalizacji.

Jednostkowa i polityczna suwerenność kulturowa spotykają się w jednym punkcie ochrony bezpieczeństwa kulturowego. Zapomina się bowiem o tym, że suwerenność kulturowa jednostki to nie tylko jej wolności, ale również obowiązki. Ich zakres jest równie szeroki. Tymczasem „praktyka życia wspólnoty narodowej sprawia, że prawa obywatelskie podlegają wolnej interpretacji, zwłaszcza iż każdorazowy wybór kryteriów »bycia obywatelem« uzależniony jest arbitralną decyzją sprawujących władzę”²³. Oznacza to, że prawa obywatelskie dominują nad obowiązkami, a tożsamość narodowa, patriotyzm podlegają prawom swobodnej ekspresji w świecie, w którym wszystko staje się relatywne, nawet rzeczywistość.

Państwo jest suwerenne wtórnie. Suwerenność pierwotna to suwerenność jednostki, która cedując swoje prawa i wolności na państwo, oddaje je po to, by lepiej ich chronić. Państwo jako strażnik suwerenności przejmuje ją wraz ze zobowiązaniem ochrony bezpieczeństwa. Suwerenność kulturowa odnosi się zatem do kultury politycznej społeczeństwa, które zdolne jest rozdzielać w ramach państwa swoją władzę i jej się podporządkowywać. Stąd też wynika najczęstsze przekonanie, dominujące w krajach Zachodu, że suwerenność kulturową najefektywniej realizuje się w państwach demokratycznych²⁴. Zdaniem Rocco Buttiglione państwo i strefa publiczna jednostki jest narzędziem następczym, całkowicie uwarunkowanym przez sferę tego, co określa się tu mianem suwerenności kulturowej²⁵.

Suwerenność polityczna jest suwerennością nadrzędną, jest suwerennością, która ma bronić suwerenności kulturowej; każdego rodzaju „suwerenności trzeba bronić, ale niekoniecznie przed samym sobą, przed utratą systemu wartości, rozpadem kultury, z powodu braku własnego za-

²³ A. Musiał-Kidawa, *Podmiotowość społeczeństwa obywatelskiego w kulturze europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2016, nr 98, s. 129.

²⁴ A. Marszałek, *Wprowadzenie do teorii suwerenności i integracji europejskiej*, Łódź 2001, s. 30–31.

²⁵ R. Buttiglione, J. Merecki, *Europa jako...*, s. 145–147.

interesowania nią²⁶. Dlatego też kategoria suwerenności kulturowej jest niezbędna do analizy zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego, ale nie jest jednoznaczna z tym pojęciem. Suwerenność kulturowa jest tym stanem, od którego można zacząć myślenie o strukturalnej ochronie kultury narodowej, a jednocześnie tą właściwością państwa, przez którą realizuje się całość (społeczna, polityczna) myślenia o niej.

W jakich kontekstach niezbędna jest suwerenność kulturowa, gdzie się przejawia w systemie suwerenności politycznej? Suwerenność kulturowa (a być może dokładniej: polityczna suwerenność kulturowa) powinna realizować się w polu politycznym i w polu wytworów kulturowych poprzez szereg możliwości, kompetencji, a właściwie władzy. Suwerenność kulturowa powinna być odbierana jako kontrola państwa nad kulturą społeczną, zdolnością jej ochrony w wymiarze narodowym, ewaluacją kultury masowej z jej trywializmem, prymitywizmem jako zagrożeniami dla jakości kultury rodzimej, przeciwwagą wobec trendów masowych i globalizacyjnych, powinna oddziaływać, pobudzać społeczeństwo, zmuszać do kreatywności w kulturze, a poprzez nią w innych dziedzinach życia społecznego (polityce, sporcie, edukacji itd.), kształcić kapitał społeczny, wzniecać pożądane wartości, takie jak solidarność społeczna, zaufanie społeczne, poszanowanie, akceptacja itd., a także odnosić się do zbiorowego, narodowego, umocowanego w tradycji systemu moralnego i etycznego wraz z pakietem ochronnym jego dewaluacji. Suwerenność kulturowa to zdolność do rozsądnego dzielenia zasobów kulturowych, niwelowania różnic, które „sprawiają, że niektóre klasy i warstwy społeczne będą szybciej degradowały się mentalnie i moralnie, tracąc intelektualne kompetencje do zdobywania wykształcenia, majątku, prestiżu i znaczenia”²⁷. Suwerenność kulturowa jawi się tu jako podstawowa wartość społeczeństwa obywatelskiego, przedsiębiorczego, kreatywnego, liberalnego i demokratycznego.

Suwerenność kulturowa w procesach globalizacyjnych

Suwerenność jako przymiot polityczności bezpośrednio przekłada się na właściwość kulturową państwa i narodu. W poszukiwaniu odpowiedzi

²⁶ N. Wielecka, K. Wielecki, *Kontekst nowego...*, s. 73.

²⁷ *Ibidem*, s. 78.

na pytanie, czym jest suwerenność kulturowa, należy wyjść od najprostszych, podstawowych założeń polityczności, która w odniesieniu do suwerenności wprowadza „najbardziej podstawowe rozróżnienia na »nas« i »ich«, na »nasze« i »wasze«”²⁸. W odniesieniu do właściwości idei demokracji suwerennej Carl Schmitt mówi o państwie jako o bycie, który „buduje demokrację [...] na fundamencie swej narodowej jedności, zaś pojęcie państwa zawsze zakłada pojęcie polityczności”²⁹. Polityczność to interesowność nacji, to jej stan posiadania wraz z całą koncepcją suwerenności ludu, narodu. Narodowa jedność to właściwość pożądana, stan idealny, w którym następuje zsynchronizowanie konsolidacji społecznej w postaci jednorodności etnicznej, integracji społeczeństwa, politycznej stabilności i ducha narodu. Rozróżnienie na „nas” i „was” to podstawowy czynnik różnicujący swojskość i obcość. Suwerenność realizuje się tu na poziomie świadomościowym i tożsamościowym, w możliwości, zdolności rozróżnienia tych, którzy są nasi, tego, co nasze, i tego, co obce. Suwerenność odnosi się do nacji, grupy zdolnej interpretować własne symbole i własnych członków.

W momencie, w którym grupy, nacje tracą podstawowe umiejętności, powstaje realne zagrożenie utraty tożsamości kulturowej, a tym samym suwerenności. Postępujące procesy globalizacyjne realizują się w zjawisku wielokulturowości, która przekłada się „na dwie ważne z punktu widzenia suwerenności państwa kategorie, na tworzącą je wspólnotę i jego prawo”³⁰. Wielokulturowość sama w sobie nie jest zagrożeniem suwerenności. Dopiero w momencie, w którym procesy globalizacyjne zaczynają silniej kształtować tożsamość jednostki niż kultury narodowej, pojawiają się realne wyzwania dla bezpieczeństwa kulturowego, a tym samym jego suwerenności.

Wprowadzone przez Wolfganga Welscha pojęcie transkulturowości pojawia się w momencie, w którym państwowość i polityczność poszczególnych narodowych tożsamości zostają wypierane przez wzorce globalne³¹. Suwerenność jednostki to jej tożsamość zgodna z procesami socjalizacji

²⁸ R. Jackson, *Suwerenność*, Warszawa 2011, s. 21.

²⁹ C. Schmitt, *Teologia polityczna i inne pisma*, Warszawa 2012, s. 153.

³⁰ B. Nuzzo, *Nowe zjawiska społeczne i gospodarcze wpływające na suwerenność*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzynówek-Arndt, B. Szlachta, Kraków 2016, s. 113.

³¹ K. Deja, *Transkulturowość: od koncepcji Wolfganga Welscha do transkulturowej historii literatury*, „Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ” 2015, nr 4(26), s. 87–107.

i inkulturacji. W świecie procesów globalizacyjnych kultura narodowa ustępuje temu, co masowe i popularne. Następuje adaptacja nowych stylów, wartości i przekonań właściwych członkom zglobalizowanej kultury. W transkulturowości pojawia się optymistyczna wizja tranzycji jako dwukierunkowej wymiany wzorców kulturowych. Rzeczywistość pokazuje jednak, że przepływy przybierają formę jednokierunkową, a ich źródła próżno szukać w pojedynczej grupie, narodzie czy państwie.

Wielokulturowość staje się zagrożeniem dla suwerenności kulturowej w momencie, w którym przyjmowana jest jako dogmat prawa międzynarodowego. W ramach tego prawa i jego egzekucji w postaci poprawności politycznej państwa, narody same się cenzurują, pozbywając się części przynależnej im tożsamości kulturowej. Wielokulturowość przenikająca do prawa międzynarodowego jako „ideologia, promująca odrębność obecnych na danym terytorium kultur i postulująca zapewnienie im możliwości swobodnego rozwoju”, staje się problemem suwerenności kulturowej, gdyż państwa jako główni aktorzy tracą prerogatywy konstruktywne wobec tożsamości grup i jednostek. Optymiści globalizacji wskazują jednak, że w tego rodzaju procesach „państwa mogą stać się znakomitym mediatorem między gospodarką globalną a regionami czy strukturami lokalnymi; między kulturą masową a różnorodnością lokalnie określonych kultur; między konkurencją gospodarczą a indywidualną wolnością”³². Taka rola państwa napawa optymizmem wobec zachowania suwerenności realnej i funkcyjnej. Kluczem do tego rodzaju rozwiązań będzie wypracowanie mechanizmów państwowej kontroli nad procesami globalizacyjnymi.

Suwerenność kulturowa zagrożona jest przez tzw. przemoc strukturalną, która dokonuje weryfikacji i przewartościowywania aktywności, zasobów intelektualnych, społecznych, systemów wartości i całych struktur państwowych na potrzeby logiki globalizacji³³. Przemoc strukturalna przynależy strukturom sieciowym, korporacyjnym, z którymi państwa negocjują na zasadzie równorzędności, pomimo odmiennych statusów w prawie międzynarodowym.

Suwerenność kulturowa w kontekście procesów globalizacyjnych jest zdolnością wypracowania „kapitału kulturowego”. „Składają się nań myśl naukowa i techniczna, jaką dysponuje dany podmiot polityczny, poziom

³² A. Touraine, *European Countries In Post-national era*, [w:] *Social Change and Political Transformation*, ed. C. Tootes, Londyn 1999, s. 22; B. Nuzzo, *Nowe zjawiska...*, s. 112–113.

³³ J. Staniszkis, *Władza globalizacji*, Warszawa 2003, s. 20–21.

wykształcenia elit i reszty obywateli, zdolności systemu edukacyjnego”³⁴. Kapitał kulturowy jest wykorzystywany przez imperialne podmioty geopolityki jako *soft power*. Siła kultury to siła suwerenności kulturowej – jej obrony i jednocześnie jej możliwości ofensywnych. Na chwilę obecną niewiele państw posiada kulturę odpowiednią do tego, by stała się kulturą ponadcywilizacyjną. Kapitał kulturowy powinien stanowić podstawę strukturalną operacjonalizacji i konceptualizacji suwerenności kulturowej, przekładając się na poziom wykształcenia, mobilność, wartości, kulturę osobistą, kapitał społeczny, społeczeństwo obywatelskie, działania wspólnotowe itp., i odnosić się do usieciowienia owego pojęcia – charakterystyki jego zależności w strukturze globalnej i międzynarodowej. Suwerenność kulturowa rozumiana w kategoriach kapitału kulturowego to element geopolityki, świadomych, długofalowych działań socjalizacji społeczeństw własnych i obcych.

Globalizacja jest zjawiskiem, które nie tylko zrównuje rangi podmiotów gospodarczych z państwowymi, dotyczy ona procesów ekonomicznych, kulturowych, politycznych i społecznych. W odniesieniu do suwerenności kulturowej globalizacja w pierwszej kolejności zagraża samodzielności i wolności grup w doborze stylu i jakości życia. Obowiązujące narodowe i suwerenne kultury ulegają pod naporem modeli konsumpcyjnych i kultury masowej, popularnej i medialnej³⁵. W zestawieniu z prymatem pierwszeństwa suwerenności jednostkowej nad suwerennością grupową następuje rozejście się drogi obywatela i obywatelskości (patriotyzmu) w stronę transnarodowych, międzynarodowych, masowych, globalnych wartości, którym jednostki hołdują. Suwerenność kulturowa jest zagrożona procesami globalizacyjnymi wówczas, gdy społeczeństwo traci poczucie tożsamości. Jego relatywizacja i poczucie przynależności do niewielkich, acz sieciowych i globalnych wspólnot sprawia, że suwerenność kulturowa kurczy się do poczucia wolności i równości wobec prawa³⁶.

Idea wolności i godności człowieka, pojawiając się na gruncie chrześcijaństwa, przeniosła do naszych czasów pojęcie suwerenności jednostki, suwerenności indywidualnej. Koncepcja ta była rozwijana już w nowożytnej myśli Hegla, który wskazywał na jej doniosłość dla całości kultury eu-

³⁴ N. Wielecka, K. Wielecki, *Kontekst nowego...*, s. 77.

³⁵ B. Nuzzo, *Nowe zjawiska...*, s. 106.

³⁶ *Ibidem*, s. 114–115.

ropejskiej³⁷. Suwerenność w koncepcji jednostki powinna sprowadzać się do określenia miary jej wolności i powinności. Globalizacja, niosąc zagrożenia dla tożsamości, rozszerzyła pojęcie wolności jednostki i jej godności. Wymiar ten obecnie przyświeca możliwości przewartościowania suwerenności państwowej. Następuje nadwartościowanie suwerenności jednostkowej. W myśl prawa humanitarnego suwerenność państw może być zagrożona.

Obecnie to jednostka, jednostka w grupie, grupa w narodzie, a w konsekwencji naród jest uważany za najwyższego suwerena władzy w państwie. Jednostka w koncepcjach liberalnych, rozwijających się w Europie od oświeceniowej myśli Johna Locke'a, uważana jest za centrum suwerenności państw. Państwo zgodnie z tą koncepcją winno służyć jednostce, pozwalać jej na rozwój wraz z poszanowaniem i ochroną jej wolności, praw i godności. Państwo przestało być suwerenem, zachowując suwerenne prerogatywy³⁸. Wymiar wolności jednostki będzie miarą jej suwerenności. Takie przymioty, jak wolność słowa, zgromadzeń, sumienia itp. mogą, w myśl owego liberalnego założenia, stać się podstawą do rozprawiania o operacjonalizacji suwerenności w kontekście kulturowym.

Globalne zagrożenia kultury narodowej mogą nie być postrzegane jako niebezpieczeństwo. Wręcz przeciwnie, coraz częściej stanowią zachętę do tego, by uczestniczyć w światowym forum, ujednocić wzorce myślenia, funkcjonowania, korzystania i konsumowania całości osiągnięć cywilizacyjnych. Całość tego rodzaju działań ma odbywać się z myślą o budowie suwerenności kulturowej, opartej na bezpieczeństwie narodowym (a nie kulturowym), w którym suwerenność kulturowa, suwerenność partykularnego, narodowego myślenia może okazać się problemem. Zjawisko suwerenności musi zatem zatracać swoją właściwość i przyjmować obecnie odmienne od pierwotnego definiowanie.

Globalizacja tożsamości najwolniej będzie rozwijać się w tych państwach, które mają silną świadomość historyczną i są jednolite kulturowo. Nacisk na zwiększenie i na ujednoczenie tych narodów nie jest konieczny w procesach globalizacyjnych, w których państwa rozwinięte i rozwijające się posiadają silne społeczeństwa sieciowe. Suwerenność kulturowa to suwerenność wolności, w tym wolności do autotożsamości. W momen-

³⁷ J. Czaputowicz, *Suwerenność*, Warszawa 2018.

³⁸ A. Marszałek, *Wprowadzenie do teorii suwerenności i integracji europejskiej*, Łódź 2001, s. 28.

cie, w którym tożsamość stanie się elementem swobodnego wyboru, będzie podlegać prawom konsumpcji, a przyjmowanie tożsamości będzie negocjowaniem stanów i emocji. Degradacja suwerenności kulturowej państw to jednoczesny wzrost suwerenności kulturowej jednostek. Przy tym należy zaznaczyć, że „erozja suwerenności państw o bogatym dziedzictwie kulturowym i poczuciu jedności narodowej służyć będzie budowaniu bezpieczniejszego systemu funkcjonowania państw w różnych odmianach integracji”³⁹. Zatem rozkład kultur narodowych (partykularnych, nacjonalistycznych, patriotycznych – egoistycznych) pozwoli na budowę społeczeństw ponadnarodowych, pozapaństwowych, w których bezpieczeństwo będzie stanowić priorytet, gdzie suwerenność jednostkowa jest już jedną z podstawowych wartości utożsamianych z wolnością i godnością osobistą⁴⁰.

Suwerenność kulturowa zanika w procesach globalizacyjnych i dzieje się tak z uwagi na słabość współczesnych państw. Procesy narodowościowe stanowią podstawę do konstruowania państwowych i narodowych strategii obronnych wobec zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego; „procesy globalizacyjne z kolei osłabiają funkcje zewnętrzne państwa i powodują, że również w tej mierze jego znaczenie staje się coraz bardziej marginalne”⁴¹. Przede wszystkim istnienie problemów takich jak międzynarodowy terroryzm, zagrożenia ekologiczne, korporacje polityczne, gospodarcze o znaczeniu międzynarodowym stale pomniejsza rolę i znaczenie państw na arenie międzynarodowej. Do tego dochodzi problem ponadnarodowych społeczeństw, wydarzeń sportowych, medialnych, które skupiają uwagę całości globu, tworząc eventy o znaczeniu międzynarodowym. Kryzys tożsamości w warunkach globalizacji będzie podstawowym problemem, z którym przyjdzie zmierzyć się państwom chcącym zachować jakość kultury narodowej⁴².

³⁹ D. J. Mierzejewski, *Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych*, Toruń 2011, s. 130.

⁴⁰ Państwa oparte na wartościach liberalnych i federalnych będą tworzyć konglomeraty grup: „Państwo liberalnej demokracji, uznając jednostki za osoby, eliminuje narodowościowe kryterium przynależności do wspólnoty. Dlatego uniwersalizm liberalnej demokracji zaznacza się nie poprzez kształtowanie narodowej jedności, ale poprzez tworzenie więzi oraz porozumienia między osobami ludzkimi”. A. Musiał-Kidawa, *Podmiotowość...*, s. 129.

⁴¹ N. Wielecka, K. Wielecki, *Kontekst nowego...*, s. 76.

⁴² Z. Bauman, *Żyjąc w czasie pożyczonym*, Warszawa 2010, s. 96; A. Giddens, *Socjologia*, Warszawa 2012, s. 146–147.

Kolejną grupę problemów i zagrożeń stanowią migracje ludności, napływ mieszkańców obcych grup kulturowych oraz łatwość sięgania po obce wzorce kulturowe i relatywność własnych, narodowych. Wielokulturowość nie oznacza nigdy dogmatycznego trwania przy własnych wzorcach kulturowych, ale mieszanie się ich, a w konsekwencji prowadzi do ich unifikacji. Za to zjawisko najbardziej odpowiedzialne są media i koncerty medialne (również cały sektor prywatny, dla którego odbiorca zunifikowany kulturowo jest idealnym odbiorcą gotowego produktu i usługi bez potrzeby dostosowywania ich do wartości i norm kulturowych). Narzucone wzorce kulturowe i gloryfikacja utylitarnych, konsumpcyjnych zachowań to procesy edukacyjne i socjalizacyjne⁴³. Tu głównym zamierzeniem jest bezkrytyczne, samodzielne i chętne przyswajanie przez kultury narodowe megatrendów kulturowych, a przynajmniej niektórych trendów zrównujących odbiorców lub kształtujących pracowników (dostosowujących do stylu lub cyklu pracy).

Państwo jako nadrzędny organ wykonawczy musiałyby stanowić bufor izolacyjny wobec obcych trendów (demokratycznych, liberalnych). Mit demokracji, liberalizmu i sprawiedliwości społecznej coraz bardziej się wyczerpuje i potrzebuje nowego paliwa, którym może być państwowy przymus dostosowania wzorców kulturowych do współczesnych trendów. Suwerenność kulturowa jest jednym z szeregu elementów, jest narzędziem silnie połączonym z pozostałymi rodzajami suwerenności: gospodarczej, politycznej itd. Nie jest możliwe takie spojrzenie na społeczeństwo, w którym „naród jest nade wszystko wspólnotą kulturową, należy więc oddzielić obszary kulturowe i etniczne od struktury polityczno-gospodarczej”⁴⁴. Oddzielenie polityki i gospodarki od kultury nigdy nie było i nie będzie realne.

Urealnienie suwerenności kulturowej nie odbywa się poprzez politykę, ale ma wspólny mianownik. Tak jak suwerenność państw skazuje je na równość wobec prawa międzynarodowego⁴⁵, tak suwerenność kulturowa jest ideą urzeczywistniającą relatywizm kulturowy. Suwerenność kulturowa uznaje bowiem, że wszystkie kultury są sobie równe. Podtrzymanie

⁴³ A. Dylus, *Suwerenność państwa...*, s. 94.

⁴⁴ J. Flis, *Unia czy...*, s. 83.

⁴⁵ J. Czapotowicz, *Czym jest suwerenność? – odpowiedź polemistom*, „Przegląd Europejski” 2015, nr 3(37), s. 150–158.

takiego rozumienia dalekie jest od postaw nacjonalistycznych, a jednocześnie buduje postawy patriotyczne.

Miara suwerenności kulturowej

Badanie suwerenności jako zjawiska mierzalnego jest niezwykle trudne. Dzieje się tak z powodu niemożności ustalenia uniwersalnej miary. Robert Jackson wskazuje, że „suwerenność nie jest stopniowalna [...], jest kategorią – albo jest, albo jej nie ma”⁴⁶. Wypada się z tym po części zgodzić, o ile mowa jest o suwerenności państwowej jako całości, zbiór suwerenności. W momencie rozbicia suwerenności na pomniejszych kategorie analityczne istnieje konieczność wyznaczenia funkcjonalnych odniesień, weryfikowalnych i mierzalnych.

Do określenia suwerenności kulturowej należy podejść mniej ideologicznie i bardziej racjonalnie, sprowadzając to pojęcie do użytecznej kategorii. Rocco Buttiglione podaje tu praktyczne wyznaczniki rozróżnienia podejść do analizy suwerenności kulturowej i politycznej. I tak, suwerenność kulturowa w perspektywie kulturowej powinna być weryfikowana przez wewnętrzne zależności i właściwości kultur narodowych w ich odniesieniach do godności człowieka, a nie przez kulturowy relatywizm⁴⁷. Suwerenność kulturowa w perspektywie politycznej musi odnosić się do państwa i polityki kulturowej, a przez to miarą suwerenności kulturowej są zdolności państwa „w zakresie egzekucji prawa i realizowania politycznych celów”⁴⁸.

Przechodząc do zagadnienia miary i mierzenia suwerenności kulturowej, należy wyjść od dwóch powyższych kwestii: suwerenności kulturowej – jednostkowej (gdzie suwerenem jest jednostka jako reprezentant społeczeństwa) i politycznej suwerenności kulturowej (gdzie suwerenem jest państwo jako reprezentant społeczeństwa). Obydwa rodzaje suwerenności od siebie zależą, współistnieją i momentami, w warunkach globalizacji, stają się wobec siebie antagonistyczne. Suwerenność kulturową na potrzeby prowadzenia badań społecznych należy traktować jako zbiór zja-

⁴⁶ R. Jackson, *Suwerenność...*, s. 29. Jackson wskazuje jednak, że „realna władza (*power*) jest natomiast względna, stopniowalna, większa albo mniejsza”. Ibidem, s. 28.

⁴⁷ R. Buttiglione, J. Merecki, *Europa jako...*, s. 99.

⁴⁸ R. Jackson, *Suwerenność...*, s. 26.

wisk skończonych. Stwarza to oczywisty problem metodologiczny uznania tego, co jest, a co nie jest tożsame z wartością suwerenności kulturowej.

Wychodząc od omawianej kategorii suwerenności kulturowej jednostki, można wskazać za Thomasem Hobbesem, że suwerenność kulturowa (w przypadku koncepcji hobbesowskiej odnosi się ona do całości postrzegania zjawiska suwerenności) to pewna suma uprawnień i suma wolności⁴⁹. Założenie to jest uniwersalne, ponadczasowe i słuszne oraz metodologicznie właściwe, gdyż pozwala konceptualizować suwerenność kulturową w granicach praw i wolności, swobód obywatelskich. Miarą suwerenności kulturowej w odniesieniu do jednostki będzie miara jej wolności. Analizowanie suwerenności kulturowej będzie to badanie społeczeństwa obywatelskiego, w którym suwerenem jest naród sprawujący władzę przez swoich przedstawicieli⁵⁰. Badaniu może podlegać tu suwerenność jako wolność i praktyka korzystania z kultury obywatelskiej. Całość powinna służyć określönemu kanonowi analitycznemu. Przy każdorazowym badaniu suwerenności kulturowej jako zagadnienia społeczno-kulturowego winno się rekonstruować własną definicję.

Miarą suwerenności kulturowej będą prawa i wolności zagwarantowane prawnie (konstytucyjnie) oraz realne możliwości korzystania z nich wraz z gałęzią organizacji społeczno-kulturowych przynależnych do NGO (ang. Non-Government Organization). Do tego katalogu należy dodać jeszcze obowiązki, którymi społeczności powinny się odznaczać. Szeroki zakres obligatoryjności obywatelskiej nie uwzględnia zakresu kulturowego, odnosząc się do praw i wolności korzystania z dóbr. Nie nakłada to na obywateli obowiązku dbania o kulturowe „dobro wspólne”, dziedzictwo i historię społeczeństwa i narodu. „Miarą suwerenności narodu jest zatem w tej perspektywie to, na ile w jego codziennych obyczajach, normach i zachowaniach obecny jest personalistyczny kanon kultury”⁵¹.

Wolności (prawa) i obowiązki to nie wszystkie komponenty indywidualnej koncepcji suwerenności kulturowej. Trzeba dołączyć do nich zakres wartości, które zmieniają się wraz z rozwojem procesów globalizacyjnych. Światowy Sondaż Wartości (WVS) ukazuje, że wartości całych cywilizacji ulegają ciągłym zmianom, zbliżając się powoli do siebie. Ujednolicenie

⁴⁹ A. Marszałek, *Wprowadzenie...*, s. 29.

⁵⁰ H. Sasinowski, *Spółeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji*, „Economy and Management” 2012, vol. 1, s. 33.

⁵¹ S. Sowiński, *Suwerenność...*, s. 39.

świata kultury i wartości staje się faktem i jest procesem międzypokoleniowej przemiany wartości społecznych, o których traktuje Ronald Inglehart⁵².

Badając jednostkową/społeczną suwerenność kulturową, należy określić zakres analizy w oparciu o: prawa i wolności obywateli oraz realny horyzont ich wykorzystania w perspektywie życia społeczno-kulturowego; obowiązki obywateli względem powinności kulturowo-narodowych; wartości, jakim dane społeczeństwo hołdowało, jakie wyznaje i jaki jest przewidywalny proces ich zmiany⁵³; wybrane wyznaczniki społeczeństwa obywatelskiego w odniesieniu do działalności kulturalnej, w tym kultury uczestnictwa, a także świadomości i tożsamości kulturowej grup i jednostek.

Badanie suwerenności kulturowej społeczeństw będzie odnosić się do ich kontaktu z kulturą, ich percepcji kultury, ich wartościowania kultury narodowej. Badanie suwerenności kulturowej w perspektywie kulturowej to przykładowo badanie nakładów finansowych rodzin na kulturę w ciągu roku. Badanie suwerenności kulturowej w perspektywie politycznej to nakłady na kulturę z budżetu państwa.

Polityczna suwerenność kulturowa to zatem zespół działań politycznych, mający za zadanie stanie na straży suwerenności kulturowej społeczeństwa. Suwerenność tak pojmowana nie będzie już wolnością polityczną i jej prawnymi wyznacznikami. Suwerenność kulturowa w tym aspekcie to suma władzy i działań państwa na rzecz bezpieczeństwa kulturowego. Będą to świadome polityczne programy rozwiązań prawno-systemowych i instytucjonalnych wraz z planem finansowo-zadaniowym.

Operacjonalizacja suwerenności kulturowej w ujęciu politycznym powinna odnosić się do właściwości zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego w warunkach globalizacji, ale nie tylko. Mierniki poziomu globalizacji nie tyle mogą być tu przydatne, ile stać się odzwierciedleniem suwerenności kulturowej. Jak wskazuje Ewa Polak, takie zjawiska jak globalizacja da się mierzyć. Można to również zrobić wobec suwerenności kulturowej, przyjmując mierniki globalizacji społeczno-kulturowej, zaproponowane przez Ewę Polak. Będą to zatem takie elementy, jak: ruchy ludnościowe

⁵² R. Inglehart, *Globalization and Postmodern Values*, „The Washington Quarterly” 2000, vol. 23, s. 219; por. idem, *Kultura a demokracja*, [w:] *Kultura ma znaczenie: jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, red. L. Harrison, S. Huntington, przeł. S. Dymczyk, Poznań 2003, s. 146–168.

⁵³ Katalog polskich wartości narodowych utrwalonych w wytworach kulturowych podaje np. Leon Dyczewski. L. Dyczewski, *Kultura w całościowym planie rozwoju*, Warszawa 2011, s. 86–115.

(migracje, zagraniczne wyjazdy, ujemny bilans intelektualny itp.), liczba tzw. obywateli świata, liczba i zasięg międzynarodowych organizacji, liczba osób zaangażowanych w prace organizacji międzynarodowych, zróżnicowanie etniczno-kulturowe, liczba ludności z podwójną narodowością, liczba diaspor, liczba grup kulturowych w społeczeństwie, znajomość języków czy udział filmografii zagranicznej w rodzimej⁵⁴, do tego można wskazać zwyczajne ustawodawstwo związane z polityką kulturową, polityką historyczną, roczne nakłady na kulturę itp.

W powyższym założeniu badaniu mogą zostać poddane takie problemy, jak: intensyfikacja kontaktów międzynarodowych, homogenizacja kultur narodowych, wielokulturowość, polityka multikulturalna, komercjalizacja kultury itp.⁵⁵ Warto przy tym także zwrócić uwagę na aspekt mediów i przepływy kultury masowej, popularnej i medialnej, oraz ich oddziaływanie na suwerenność kulturową. Łącząc powyższe założenia, można badać na gruncie państwa jego podejście do suwerenności kulturowej jednostek w aspekcie normatywnym: konstytucyjnym i ustawodawczym (zapisy gwarantujące swobodę dostępu do dóbr kultury, wolności i prawa obywateli, mniejszości religijnych, narodowych, kulturowych itp.); instytucjonalnym (stopień zinstytucjonalizowania ochrony kultury na szczeblu ministerialnym, ochrony zabytków na szczeblach lokalnych); współpracy międzynarodowej (UNESCO, ICOMOS, IUCN itp.); aktywności podmiotów pozarządowych.

Odmiernym podejściem do badania suwerenności kulturowej będzie podejście integracyjne, całościowe albo problemowe. O ile wcześniejsze rozróżnienia suwerenności kulturowej odnosiły się do istoty, źródła pojmowania suwerenności, o tyle założenie integracyjne, problemowe ma za zadanie wyznaczyć odmienną jakość analizy poprzez dobór problemowy. Ten zakres badania suwerenności najsilniej skorelowany jest z metodologią badań społecznych i politologicznych i odnosi się do badania suwerenności kulturowej jako bezpieczeństwa kulturowego⁵⁶. W zakresie

⁵⁴ E. Polak, *Mierniki globalizacji*, [w:] *Jednostka, społeczeństwo, państwo wobec megatrendów współczesnego świata*, red. G. Piwnicki, S. Mrozowska, Gdańsk 2009, s. 80.

⁵⁵ J. F. Jacko, *Globalizacja a różnice kulturowe. Przyczynek do metodologii badań międzykulturowych*, [w:] *Globalizacja – nieznośne podobieństwo? Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2008, s. 261–263.

⁵⁶ J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013, s. 93–104.

operacjonalizacji i konceptualizacji pozostaje tu jednak doprecyzowanie i wyłączenie tych komponentów bezpieczeństwa kulturowego, które można uznać za zbędne. Suwerenność kulturową można bowiem badać jako zagrożenie – w kontekście kultury, to znaczy bezpieczeństwa kulturowego należy bronić tak samo jak suwerenności – wszędzie tam, gdzie mamy do czynienia z suwerennością kulturową, mamy też do czynienia ze zjawiskami jej zagrażającymi, co przekłada się na interferowanie pojęć i podejść suwerenności i bezpieczeństwa kulturowego w ich ujęciu metodologicznym. Dochodzi przy tym do paradoksu, w którym w ramach zwiększania bezpieczeństwa kulturowego państwo traci suwerenność kulturową. Dzieje się tak poprzez umiędzynarodowienie przestrzeni kulturowej, nad którą państwa, dla jej ochrony, przestają mieć kontrolę w postaci samowładności i całościowości.

Wnioski

Suwerenność kulturowa na polu rozważań teoretycznych ma wyraźne granice poznawcze i analityczne. Przełożenie tej kategorii na badania nauk społecznych wymaga każdorazowej operacjonalizacji pojęcia poprzez jego doprecyzowanie. Nie ulega jednak wątpliwości, co wykazały teoretyczne rozważania połączone ze społecznymi odniesieniami, że suwerenność kulturowa jest fenomenem społecznym i jako taki poddaje się badaniu.

Suwerenność kulturowa ma własny aparat odniesień, w którym mieszczą się pojęcia bezpieczeństwa kulturowego, tożsamości narodowej czy polityki kulturowej państwa. Jednocześnie sama jest jedną z części suwerenności państwa i sytuuje się poniżej suwerenności politycznej, która bezpośrednio może na nią oddziaływać. Zaproponowane rozumienie suwerenności kulturowej odnosi się do jej kilku komponentów: aksjologii, wolności i do bezpieczeństwa kulturowego. Mnogość definicji suwerenności państwa sprawia, że suwerenność kulturowa nie jest akcentowana jako jej komponent, a przez to stale wymaga redefiniowania.

Suwerenność kulturowa zmienia swoje właściwości w czasach globalizacji. Nie zmieniają się przy tym jej wyznaczniki i mierniki. Ewoluuje ku właściwościom globalnym i jako takie stają się coraz trudniejsze do uchwycenia. Niemniej suwerenność kulturową należy badać we właściwościach prymarnych, podstawowych (jednostkowych) oraz na polu państwowym (politycznym). Wydaje się, że pojęcie to jako fenomen społecz-

no-polityczny może przyczynić się do poszerzenia wiedzy z zakresu analiz bezpieczeństwa państwa i suwerenności w ogóle.

Streszczenie

Suwerenność kulturowa jako kategoria naukowa w naukach o bezpieczeństwie. Analiza teoretyczna

Artykuł prezentuje teoretyczne ujęcie suwerenności kulturowej jako kategorii poznawczej. Praca stanowi przegląd wybranych koncepcji teoretycznych odnoszących się do suwerenności kulturowej w celu weryfikacji możliwości adaptacji tego pojęcia do badań w zakresie bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego. Rozważania teoretyczne zostały poszerzone o współczesny wymiar suwerenności kulturowej w warunkach globalizacyjnych. Suwerenność kulturowa stanowi w nich nowy wymiar zakresu bezpieczeństwa kulturowego i w ten sposób zostaje zdefiniowana.

Celem badania jest włączenie pojęcia suwerenności kulturowej w zakres analiz nauk o bezpieczeństwie, zwłaszcza w zakresie bezpieczeństwa kulturowego. By osiągnąć owo założenie, posłużono się metodą *desk research*, analizą teorio-poznawczą oraz metodą indukcji pozwalającą na budowę twierdzeń ogólnych. Dzięki procedurom badawczym, takim jak klasyfikowanie, opisywanie i definiowanie, udało się określić ramy teoretyczne funkcjonowania pojęcia suwerenności kulturowej na gruncie nauk o bezpieczeństwie. W konsekwencji kategoryzacji teoretycznej suwerenność kulturowa prezentuje się jako zjawisko określające bezpieczeństwo kulturowe i narodowe oraz użyteczne narzędzie analityczne w badaniach nauk o bezpieczeństwie i nauk o polityce.

Summary

Cultural sovereignty as a scientific category of security studies. A theoretical analysis

The article presents a theoretical treatment of cultural sovereignty as a cognitive category. The work is a review of selected theoretical concepts relating to cultural sovereignty in order to verify the possibility of adapting this concept to the dimension of research in the field of national and international security. The theoretical considerations have been extended by the contemporary dimension of cultural sovereignty in the conditions of globalization. In them, cultural sovereignty represents a new dimension of the scope of cultural security and is thus defined.

The aim of the study is to include the concept of cultural neutrality in the scope of security studies, especially in cultural security. In order to achieve this goal, the desk research method, the cognitive-theoretical analysis, and the induction method were used to build general statements. Thanks to such research procedures as classifying, describing, and defining, the theoretical framework for the concept of cultural sovereignty in the field of security studies has been defined. As a consequence of the theoretical categorization, cultural sovereignty presents itself as a phenomenon defining cultural and national security and a useful analytical tool in security and political sciences.

Bibliografia

- Bauman Z., *Żyjąc w czasie pożyczonym*, Warszawa 2010.
- Bezak S., *Zaangażowanie Inuitów na forum kanadyjskim i międzynarodowym w kwestii zmian klimatu i środowiska Arktyki w kontekście ochrony ich praw tubylczych*, „TransCanadiana” 2014–2015, vol. 7.
- Błok Z., *Teoria polityki. Studia*, Poznań 1998.
- Burgoński P., *Koncepcja narodu w ujęciu katolickiej nauki społecznej*, „Studia Gdańskie” 2014, t. 35.
- Buttiglione R., Merecki J., *Europa jako pojęcie filozoficzne*, Lublin 1996.
- Coffey W., Tsosie R., *Rethinking the Tribal Sovereignty Doctrine: Cultural Sovereignty and the Collective Future of Indian Nations*, “Law and Policy” 2001, vol. 12.
- Czaja J., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Kraków 2013.
- Czaputowicz J., *Czym jest suwerenność? – odpowiedź polemistom*, „Przegląd Europejski” 2015, nr 3(37).
- Czaputowicz J., *Suwerenność*, Warszawa 2018.
- Deja K., *Transkulturowość: od koncepcji Wolfganga Welscha do transkulturowej historii literatury*, „Wielogłos. Pismo Wydziału Polonistyki UJ” 2015, nr 4(26).
- Dyczewski L., *Kultura w całościowym planie rozwoju*, Warszawa 2011.
- Dylus A., *Suwerenność państwa narodowego na tle współczesnych procesów gospodarczych*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010.
- Flis J., *Unia czy suwerenność?*, [w:] *Współczesne problemy bezpieczeństwa*, red. J. Flis i H. Szafran, Warszawa 2015.
- Giddens A., *Socjologia*, Warszawa 2012.
- Inglehart R., *Globalization and Postmodern Values*, „The Washington Quarterly” 2000, vol. 23.

- Inglehart R., *Kultura a demokracja*, [w:] *Kultura ma znaczenie: jak wartości wpływają na rozwój społeczeństw*, red. L. Harrison, S. Huntington, przeł. S. Dymczyk, Poznań 2003.
- Jacko J. F., *Globalizacja a różnice kulturowe. Przyczynek do metodologii badań międzykulturowych*, [w:] *Globalizacja – nieznośne podobieństwo? Świat i jego instytucje w procesie uniformizacji*, red. B. Krauz-Mozer, P. Borowiec, Kraków 2008.
- Jackson R., *Suwerenność*, Warszawa 2011.
- Jan Paweł II, *Od praw człowieka do prawa narodów*, „L'Osservatore Romano” 1995, vol. 11–12.
- Kranz J., *Jak rozumieć suwerenność? Próba opisu. Suwerenność państw*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010.
- Laska A., *Suwerenność państwa jako kategoria politologiczna*, [w:] *Suwerenność państwa we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, red. Z. Leszczyński, Warszawa 2005.
- Majka J., *Etyka społeczna i polityczna*, Warszawa 1993.
- Majka J., *Jaka Polska? Węzłowe problemy katolickiej nauki społecznej*, Wrocław 1991.
- Marszałek A., *Wprowadzenie do teorii suwerenności i integracji europejskiej*, Łódź 2001.
- Mierzejewski D. J., *Bezpieczeństwo europejskie w warunkach przemian globalizacyjnych*, Toruń 2011.
- Musiał-Kidawa A., *Podmiotowość społeczeństwa obywatelskiego w kulturze europejskiej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej” 2016, nr 98.
- Nuzzo B., *Nowe zjawiska społeczne i gospodarcze wpływające na suwerenność*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzynówek-Arndt, B. Szlachta, Kraków 2016.
- Polak E., *Mierniki globalizacji*, [w:] *Jednostka, społeczeństwo, państwo wobec megatrendów współczesnego świata*, red. G. Piwnicki, S. Mrozowska, Gdańsk 2009.
- Reisman W. M., *Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law*, „American Journal of International Law” 1990, vol. 84.
- Rezolucja ONZ, 217 A, 10.12.1948.
- Sasinowski H., *Spółczesność obywatelska i jego rola w budowie demokracji*, „Economy and Management” 2012, vol. 1.
- Schmitt C., *Teologia polityczna i inne pisma*, Warszawa 2012.
- Sowiński S., *Suwerenność, ale jaka? Spór o suwerenność Rzeczypospolitej w polskiej eurodebacie*, „Studia Europejskie” 2004, vol. 1.
- Staniszki J., *Władza globalizacji*, Warszawa 2003.
- Szwedo P., *Suwerenność, dług i bankructwo państwa*, [w:] *Suwerenność. Wybrane aspekty*, red. A. Krzynówek-Arndt, B. Szlachta, Kraków 2016.

Touraine A., *European Countries In Post-national era*, [w:] *Social Change and Political Transformation*, ed. C. Tootes, Londyn 1999.

Wielecka N., Wielecki K., *Kontekst nowego sensu pojęcia suwerenności*, [w:] *Suwerenność państwa i jej granice*, red. S. Sowiński, Warszawa 2010.

Ziółkowski J., *Socjologiczna koncepcja narodu Czesława Znamierowskiego*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 1987, t. 3.